

В.М. ГАЛАЙ, канд. техн. наук, ПНТУ

МЕТОД ОПТИКО-КООРДИНАТНОГО ВИМІРЮВАННЯ ГЕОМЕТРИЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ТРУБ

В статті пропонується метод безконтактного вимірювання діаметрів труб шляхом координатного аналізу оптичних зображень їх торців і визначення, на базі інформації про діаметри, інших геометричних характеристик: овальності, конусності, наявності сколів.

In the article the method of the non-contact measuring of diameters of pipes is offered by the coordinate analysis of optical images of their sides and determination, on the base of information about diameters, other geometrical descriptions.

Вступ. Є галузі промислового виробництва, де ставляться досить жорсткі вимоги до геометричних характеристик труб: діаметрів, овальності, конусності [1,2]. Так, в світлотехнічній галузі із полікорових труб виготовляють пальники для газорозрядних джерел світла типів ДНАТ, ДНАС [3]. В натрійових лампах на умови запалювання розряду суттєво впливає тиск парів натрія в пальнику, який залежить від об'єму газорозрядного простору, що в свою чергу, визначається внутрішніми діаметром, овальністю, конусністю цього пальника. Тому для запобігання браку ламп здійснюється перед їх виготовленням контроль геометричних характеристик труб і вибраковка тих, що не відповідають допускам стандарту.

Аналіз стану питання. Для автоматизації технологічного процесу вибраковки відомі пристрої непрямого контролю, наприклад, основані на вимірюванні маси, зовнішнього діаметра і довжини труби[4]. За цими вимірами з урахуванням щільності матеріалу, із якого вона виготовлена, розраховується внутрішній діаметр. Але цей пристрій не отримав практичного використання в умовах виробництва неметалевих труб з причин недостатньої точності контролю, визваних такими факторами як овальність, різностінність, об'ємна неоднорідність матеріалу. Тому контроль геометричних характеристик неметалічних труб в умовах виробництва здійснюється за допомогою штангенциркуля, спеціальних калібрів, шупів [5].

Мета досліджень. Розробка метода безконтактного контролю значень діаметрів протилежних торців труби для використання цієї інформації при розрахунках геометричних характеристик і класифікації труб за допусками стандарту.

Основні матеріали. Метод полягає в аналізі системою технічного зору (СТЗ) оптичного зображення торця досліджуваної труби. Це зображення має вигляд кола і сканується телекамерою. З виходу ПЗС – датчика телекамери сигнал після підсилення поступає через інтерфейс на вхід мікроконтролера. Зображення досліджується в декартовій системі координат XOY (рис. 1), де строчки сканування паралельні осі OX .

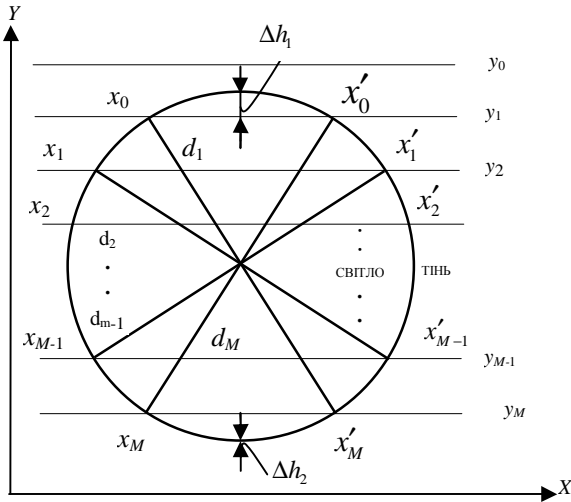

Рис. 1. Зображення торця труби

Кожна n -а строчка сканування перетинає вимірюване коло в двох точках з координатами (x_n, y_n) і (x'_n, y'_n) . Після сканування всього кола в мікроконтролері формується масив даних M , які являються вихідними для розрахування діаметра:

$$M = \left\{ \begin{array}{cccccc} y_0 & y_1 & y_2 & \dots & y_{M-1} & y_M \\ x_0 & x_1 & x_2 & \dots & x_{M-1} & x_M \\ x'_0 & x'_1 & x'_2 & \dots & x'_{M-1} & x'_M \end{array} \right\}. \quad (1)$$

Діаметрально протилежними точками є пари точок з координатами (x_n, y_n) і (x'_{M-n}, y_{M-n}) , де n змінюється від 0 до M . Масив діаметрів

$$D = \{d_0, d_1, \dots, d_{M-1}, d_M\} \quad (2)$$

або

$$D = \{d_n\},$$

де $n = \overline{0, M}$ отримується шляхом визначення евклідової відстані між цими точками за формулою

$$d_n = \sqrt{(x'_{M-n} - x_n)^2 + (y_M - y_{M-n})^2}. \quad (3)$$

При розміщенні кола симетрично відносно строчок сканування (при рівності $\Delta h_1 = \Delta h_2$, Δh_1 і Δh_2 - висоти верхнього і нижнього сегментів) виконуються в силу симетрії наступні рівності:

$$x_n = x_{M-n}; \quad x'_n = x'_{M-n},$$

а строки сканування, що відповідають індексам n і $M-n$, є симетричними відносно центра кола. Тоді формула (2) переписується в наступному вигляді

$$d_n = \sqrt{(x'_n - x_n)^2 + (y_{M-n} - y_n)^2}. \quad (4)$$

Якщо врахувати, що $x'_n - x_n = l_n$ – довжина n -ої хорди, утвореної перетином n -ої строчки сканування з вимірюваним колом, а $y_{M-n} - y_n = \Delta y_n$ – відстають між хордами, симетричними відносно центра, то розрахунок діаметра кола зводиться до вимірювання довжини хорд і визначення відстані між ними.

При оцінюванні помилок, що виникають в результаті використання даного методу, виявилось, що при вимірюванні хорд, утворених на початку і в кінці сканування зображення кола, помилки оцінок діаметрів мають максимальні значення. Для підвищення точності оцінок доцільно ці хорди не враховувати. Але тоді верхня і нижня частини кола залишаються не дослідженими. Тому даним методом передбачено два етапи вимірювання діаметра.

Розглянемо дві взаємно перпендикулярні лінії l і p (рис. 2), розміщені під кутами $+45^\circ$ і -45° до осі OX і строчок сканування. Якщо точка O перетину цих ліній співпадає з центром кола, то вони ділять це коло на чотири рівновеликих частини – дуги AB , BC , CD і DA . Позначимо ординати точок A і B через y_k , а ординати точок C і D через y_m .

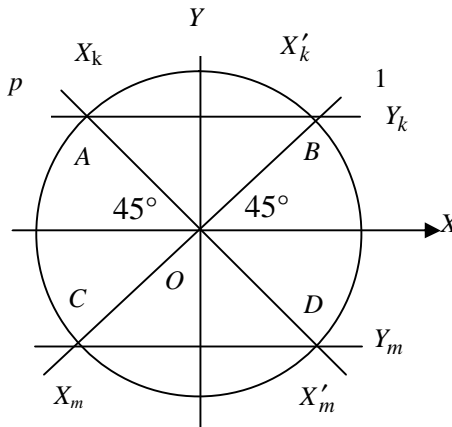

Рис. 2. Сканування зображення в два етапи

На першому етапі вимірювань досліджується частина кола, що складається із дуг BC і DA : враховуються тільки хорди в інтервалі

$$y_n \in [y_k, y_m].$$

На другому етапі вимірювань аналогічно досліджується частина кола, що складається із дуг АВ і CD. При цьому вимірювана труба попередньо обертається на кут 90° або на 90° змінюється кут сканування.

На обох етапах вимірювань y_k і y_m визначаються за формулами:

$$y_k = y_0 - \frac{2 - \sqrt{2}}{4} (y_0 - y_M), \quad (5)$$

$$y_m = y_0 - \frac{2 + \sqrt{2}}{4} (y_0 - y_M). \quad (6)$$

Так як усі y_n в інтервалі $[y_0, y_M]$ приймають дискретні значення, то величини y_k, y_m необхідно округлити до найближчих дискретних значень $y_k^{\text{Д}}$ і $y_m^{\text{Д}}$ відповідно умові:

$$y_k^{\text{Д}} > y_k, y_m^{\text{Д}} < y_m. \quad (7)$$

Виконання умови (7) необхідне для перекриття вимірюваних частин кола на першому і другому етапах. Після першого етапу вимірювань отримується масив діаметрів

$$D_1 = \{d_k, d_{k+1}, \dots, d_{m-1}, d_m\}, \quad (8)$$

що складається із $(m - k + 1)$ вимірів d_n діаметра досліджуваного кола. Масив (8) отримується із масиву (3) в результаті відкидання його перших K і останніх $(M - m)$ елементів. Аналогічно після другого етапу:

$$D_2 = \{d_k, d_{k+1}, \dots, d_{m'-1}, d_{m'}\}. \quad (9)$$

Таким чином в результаті здійснення повного циклу вимірювань отримується матриця діаметрів одного торця

$$D = \{d_k, \dots, d_m, d_{k'} + d_{m'}\}, \quad (10)$$

що складається із

$$N = (m - K) + (m' - k') + 2$$

відліків діаметрів досліджуваної труби. За цими даними визначають геометричні характеристики труби, що передбачені стандартом на допуски. Так, середнє значення діаметра оцінюється за формулою (11):

$$\bar{D} = (d_k + \dots + d_m + d_{k'} + \dots + d_{m'}) / N, \quad (11)$$

а середньо-квадратична похибка оцінки діаметра – за формулою (12):

$$\Delta \bar{D} = \sqrt{\frac{(\Delta d_k^2 + \dots + \Delta d_m^2 + \Delta d_{k'}^2 + \dots + \Delta d_{m'}^2)}{(N - 1)}}, \quad (12)$$

де $\Delta d_n = |\bar{D} - d_n|, n = k, m'$.

Аналогічно вимірюються діаметри з іншого кінця труби після її повороту.

Експериментальна перевірка методу здійснювалася на дослідній установці шляхом вимірювання внутрішнього діаметра полікорових труб, що використовуються для виготовлення пальників газорозрядних ламп. Випромінювання світлодіода через лінзу і стекловолоконний світловод подавалося на вхід труби. Вимірювання величин x_n і x'_n виконувалося за допомогою фотодавача, сигнали якого після підсилення поступали на осцилограф, з екрану якого знімалися виміри. Переміщення труби вдовж координатної осі ОУ здійснювалося за допомогою мікрометричного гвинта з кроком 0,3 мм. Величини d_n масиву діаметрів знаходилися за формулою (2) для значень y_n від y_k до y_m на першому етапі вимірювань і y'_k до y'_m на другому етапі, які в свою чергу розраховувалося за формулами (5), (6).

Результати вимірювань (табл. 1) діаметрів d_n і їх абсолютних похибок Δd_n показують, що діаметр досліджуваної труби $\bar{D} = 7,47 \pm 0,05$ мм, а розсіювання його значень не підлягає детермінованій закономірності і має випадковий характер, який можна пояснити наявністю сколів матеріала на кінці труби, шумами та іншими перешкодами у вимірювальному каналі.

Табл. 1. Результати вимірювань координат і розрахунку діаметрів

n	y_n , мм	x_n , мм	x'_n , мм	d_n , мм	Δd_n , мм
1	6,2	2,30	7,75	7,45	0,03
2	6,5	2,05	8,00	7,42	0,06
3	6,8	1,90	8,20	7,40	0,08
4	7,1	1,60	8,35	7,51	0,03
5	7,4	1,50	8,45	7,45	0,03
6	7,7	1,35	8,55	7,40	0,08
7	8,0	1,30	8,65	7,45	0,03
8	8,3	1,25	8,75	7,50	0,02
9	8,6	1,20	8,75	7,55	0,07
10	8,9	1,25	8,75	7,50	0,02
11	9,2	1,25	8,65	7,55	0,07
12	9,5	1,30	8,65	7,50	0,02
13	9,8	1,45	8,50	7,52	0,04
14	10,1	1,60	8,45	7,45	0,03
15	10,4	1,65	8,35	7,60	0,12
16	10,7	1,80	8,15	7,50	0,02
17	11,0	2,05	8,00	7,46	0,02
18	11,3	2,25	7,75	7,50	0,02
19	5,2	1,30	6,80	7,45	0,02
20	5,5	1,05	7,00	7,42	0,02
21	5,8	0,80	7,20	7,46	0,01

22	6,1	0,55	7,30	7,58	0,11
23	6,4	0,50	7,45	7,45	0,02
24	6,7	0,40	7,60	7,43	0,04
25	7,0	0,35	7,65	7,40	0,07
26	7,3	0,25	7,75	7,52	0,05
27	7,6	0,20	7,75	7,55	0,08
28	7,9	0,25	7,75	7,54	0,07
29	8,2	0,25	7,65	7,56	0,09
30	8,5	0,30	7,60	7,51	0,04
31	8,8	0,45	7,50	7,45	0,02
32	9,1	0,65	7,35	7,40	0,07
33	9,4	0,65	7,35	7,40	0,07
34	9,7	0,80	7,15	7,45	0,02
35	10	1,05	6,95	7,46	0,01
36	10,3	1,25	6,75	7,40	0,07

За отриманою інформацією про діаметри труб легко визначаються інші геометричні характеристики, наприклад, овальність – через різницю максимального і мінімального діаметрів на торці труби або конусність - через різницю максимального і мінімального діаметрів протилежних торців труби. Необхідно відмітити, що для визначення геометричних характеристик нами розроблені різної складності алгоритми, що відрізняються швидкістю і точністю оцінок.

Висновки. Розроблений метод оснований на аналізі координат діаметрів оптичних зображень торців труб дозволяє з достатньою точністю вимірювати геометричні характеристики сітлових, скляних, полікорових ті інших труб, до характеристик яких, як до елементів складніших виробів, ставляться досить жорсткі вимоги.

Список літератури: 1. Гейн А.Л., Девятьяров В.П. Прибор контроля геометрических параметров ампул // Механизация и автоматизация производства.-1991.-№8. –С.7. 2. Галай В.М., Сільвестров А.М., Шефер О.В. Ноніусна адаптивна високоточна система стабілізації стохастичних технологічних процесів // Системні дослідження та інформаційні технології.-2003.-№1. – С.135-142. 3. Рохлин Г.Н. Разрядные источники света. -2-е изд., перераб. и доп. – М.: Энергоатомиздат., 1991. – –710с. 4. Nitran D., Barroit C., Cheeseman P. Use of sensors in robot systems // Proc. Intern. Conf. on advanced Robotics, Tokyo,12-13 September 1983. – P. 123-132. 5. Комплект технологической документации на типовой технологический процесс изготовления трубок керамических. –М.: Министерство электротехнической промышленности , 1987. – 108с.

Поступила в редколлегию 13.11. 2008 г.